

VÕIMALIKKUS HISPAANIA KEELE MODAALVERBI *PODER* JA EESTI KEELE MODAALVERBIDE SEMANTIKAS. TÕLKEVASTETE ANALÜÜS

Triin Lõbus

Tartu Ülikool

Kokkuvõte. Artiklis uuritakse episteemilist modaalsust hispaania ja eesti keele võimalikkusmodaalverbide semantikas. Võrdlus lähtub hispaania keele modaalverbist *poder*, vaadeldes selle episteemilise kasutuse tõlkevasteid ilukirjandusteostes. Analüüsi aluseks on episteemilise modaalsuse tähendusala täpsem määramine. Prototüüpset kõneleja-keskset (subjektiivset) võimalikkushinnangut eristatakse objektiivsest situatsioonilisest võimalikkusest, mis on episteemilise/mitte-episteemilise modaalsuse piiripealne vaheaste. See eristus võimaldab modaalverbide tähendusalasid paremini eritleda ja omavahel kontrastiivses vaates suhestada, kirjeldada episteemilise võimalikkuse semantikat modaaltähenduste kontiinumiga skaalal selle olemuslikus seoses mitte-episteemiliste tähendusvaldkondadega ning vaadelda modaalverbe neile omase mitmetähenduslikkuse perspektiivist. Prototüüpne episteemiline tähendus esineb nii *poder*'i kui ka *võima* semantikas sulamina koos objektiivse situatsioonilise tähendusega ning näib analüüsitud materjali põhjal olevat viimase kõrval nõrgem tähendus. Samas näib subjektiivsel hinnangulisusel olevat *võima* semantikas suurem roll kui *poder*'i puhul. *Saama* semantikas panen prototüüpse episteemilise tähenduse kahtluse alla; *saama* näib ühemõtteliselt väljendavat objektiivset situatsioonilist võimalikkust. Pakun välja, et objektiivsus määratleb *saama* semantikat ka laiemas modaaltähenduste skaalas: võimalikkust ei väljendata tegevusosalise agenttiivsuse (või kõneleja subjektiivsuse) keskselt – nagu *võima* puhul –, vaid situatsiooni asjaolude perspektiivist.

Märksõnad: episteemiline modaalsus, võimalikkus, subjektiivsus, modaalverbid, eesti keel, hispaania keel

DOI: <http://dx.doi.org/10.12697/jeful.2016.7.2.06>

1. Sissejuhatus

Käesolevas artiklis käsitleten võimalikkusmodaalsust hispaania ja eesti keeles modaalverbide võrdluses, piiritledes uurimuse seejuures episteemilise võimalikkusega. Kuigi uurimuse keskmes on modaalverbid, on vaatluse all ka teised modaalsusväljendid sedavõrd, kui need

esinevad modaalverbi tõlkevastetena ning võivad olla seega kõnekad ka modaalverbide semantika piiritlemise ja kontrastiivse suhestamise seisukohast kui väljendusvahendid, mida tõlkija on eelistanud eesti keele modaalverbile hispaania keele modaalverbi tähendusvastena. Uurimismaterjalina kasutan seitsmest ilukirjandusteosest koosnevat tõlkekorpus (vt materjali allikate loetelu). Kuna olemasolev tekstikogum on piiratud üksnes hispaania-eesti suunaliste tõlgetega, on uurimuse lähtepunktiks valitud hispaania keele ainus võimalikkuse domeeni modaalverb *poder* selle episteemilises kasutuses ning selle suhestumist eesti modaalverbide semantikaga vaadeldakse leitud tõlkevastete piires. Silmas tuleb pidada korpusse väga piiratud mahtu – põhjuseks elektroonilise hispaania-eesti paralleelkorpusse puudumine –, mis ei võimalda teha üldistavaid järeldusi.

Materjali piiratud arvestades on uurimuse eesmärk teha tähelepanekuid ja tõstatada küsimusi, mida tuleks täpsemalt vaatluse alla võtta suurematel andmehulkadel põhinevates uurimustes, kuid mis siiski võivad anda olulise panuse hispaania ja eesti keele modaalverbide uurimisse. Olemasolevate kirjelduste järgi kuulub episteemiline võimalikkus ühtviisi nii hispaania keele *poder*'i kui ka *saama* ja *võima* semantikkasse. Käesoleva analüüsi eesmärk on püüda episteemilise modaalsusliigi kohta nende semantikas täpsemalt määratleda. Lisaks hispaania ja eesti keele erinevuste väljatoomisele püüan kontrastiivse vaate kaudu ka teha uusi tähelepanekuid, mis annaksid panuse modaalsusstruktuuri täpsemasse kirjeldusse kummaski keeles. Analüüsi tulemuste põhjal pakun hüpoteesina välja *poder*'i, *saama* ja *võima* semantilise erinevuse kirjelduse ka laiemas võimalikkusmodaalsuse struktuuris, millega olen analüüsitud episteemiliste kasutusjuhtude interpretatsioone seostanud.

Analüüsi teoreetiliseks raamistikuks on eelkõige Johan van der Auwera ja Vladimir Plungiani (1998) modaalsuse põhiliikide tüpoloogia. Uurimismaterjali analüüsi tulemuste põhjal pakun välja verbide *poder*, *võima* ja *saama* semantika kirjelduse, kus on püütud nende verbide võimalikud erisused esile tuua Kasper Boye (2005) kirjeldusvahendite abil.

2. Modaalverbidest hispaania ja eesti keeles

Tuginedes suuremahulistele areaalingvistilistele uurimustele, iseloomustavad Björn Hansen ja Ferdinand de Haan prototüüpset modaalverbi Euroopa keeltes kui mitmefunktsioonilist, süntaktiliselt autonoomset modaalsusväljendit, mis oma arengult asub mingis grammatiseerumis-

protsessi järgus. Mitmefunktsioonilisus tähendab enam kui ühe funktsiooni katmist modaalsuse semantilisel kaardil. Mitmefunktsioonilisus eristab modaalverbe puhtalt leksikaalsetest modaalsusväljenditest ja on grammatiseerumise käigus toimunud tähendusnihete tulemus. Asudes oma staatusest kusagil üleminekuskaalal leksikaalsete ja grammatiliste elementide vahel, on modaalverbidel ühiseid omadusi mõlema kategooriaga. Morfoloogiliselt on need enam või vähem autonoomsed sõnad, kuid täidavad grammatilisi funktsioone – seda omadust on tavaliselt seostatud abiverbilisusega. (Hansen ja de Haan 2009)

Kuigi hispaania keele käsitlustes kasutatakse mingil määral modaalverbi mõistet, ei ole hispaania keeles modaalverbid homogeenne selgepiirilise verbiklassina tegelikult eristatavad. Tavaliselt antakse sellealastes töodes vaid loetelu kõige sagedasematest modaalverbidest, mille hulka kuulub ka siin uuritav *poder*, modaalverbide rühma kui sellist määratlemata. Modaalverbide määratlemine on niisiis olnud pigem kaootiline ja intuiitivne. Probleemiks on olnud nii liigne lähtumine germaani keelte, eelkõige inglise keele kirjelduste eeskujust ja loobumine püüdest süsteemselt rakendada kriteeriume modaalverbide klassi defineerimiseks kui ka see, et raske on selliseid eeldatavale modaalverbide klassile üldistatavaid parameetreid üldse leida. Traditsiooniliselt käsitletakse modaalverbe – eelkõige modaali ja infinitiivi integreerituse peegeldusena (Müller 2001) – abiverbide kontekstis, mis moodustavad koos infiniitse põhiverbiga erineva grammatiseerumisastmega nn verbiperifraase. Seejuures hispaania modaalverbidel ei ole eripäraseid morfosüntaktilisi omadusi, mis võimaldaks neid eristada teistest abiverbidest või ka täistähenduslikest verbidest. Olles analüüsinud võimalusi teha mingeid üldistusi homogeenne modaalide klassi kohta, jõuab Henrik Høeg Müller neid määratlusraskusi kokku võttes järeldusele, et modaalverbidest kui süntaktilisest kategooriast tuleb hispaania keeles üldse loobuda ja käsitleda modaalsust funktsionaalse kategooriana. Ei tohi kinnistada näilist sünonüümsust süntaksi ja semantika vahel, mis on iseloomulik inglise keele modaalidele, sest hispaania keeles ei ole sellist vastavust. (Müller 2001)

Ángeles Carrasco Gutiérrez jt (2006) kinnitavad süntaktilistele kriteeriumidele tuginedes konstruktsiooni '*poder* + infinitiiv' täieõiguslikku kuulumist nn verbiperifraaside hulka, s.t *poder*'i abiverbilisust, mööndes siiski, et uurijad pole selles osas üksmeelel. Ebaselguse põhjus on see, et *poder* ei ole tugevalt grammatiseerunud. Hispaania modaalkonstruktsioonide puhul ongi rohkem tähelepanu pälvinud nende morfosüntaktilised omadused. Grammatiseerumisnähtuse kõrval on tähelepanu pälvinud eriti aja-aspekti markerite ja modaalsusmarkerite

hierarhia ning morfosüntaksi seosed semantilise interpretatsiooniga. Hispaania keele modaalverbidel on olemas samasugune täielik ajaaspekti vormide paradigma nagu täistähenduslikel verbidel (vrd nt inglise keele modaalverbide defektiivne paradigma), kuid morfoloogia ei ole semantiliselt transparentne: on palju mitmetähenduslikke kombinatsioone, näiliselt paradoksaalseid erinevate markerite järjestusi ja ootamatuid semantilisi vasteid.

Hispaania keele modaalverbide semantika ja pragmaatika põhjalikumale kirjeldamisele ei ole palju tähelepanu pööratud (siiski nt Müller 2005; esile võiks tõsta Rosa Rabadáni (2006) korpusepõhist uurimust võrdluses inglise keele modaalverbidega). Mõnevõrra rohkem on käsitletud episteemilisi ja nendega seotult eriti ka evidentsiaalseid tähendusi (nt Cornillie 2007 ja Hennemann 2013). Käesolevas töös lähtun uuritavate verbide semantiliste funktsioonide eritlemisel Johan van der Auwera ja Vladimir Plungiani (1998) modaalsuse semantilisest kaardist. Selles uurimuses käsitatakse modaalsust suhteliselt kitsa mõistena kui semantilist domeeni, mis hõlmab vajalikkust ja võimalikkust. Van der Auwera ja Plungian eristavad nelja modaalsuse liiki: osalejasisene, osalejaväline, deontiline ja episteemiline modaalsus, mille struktuur on skemaatiliselt esitatud joonisel 1.

Mitte-episteemiline		Episteemiline
Osalejasisene	Osalejaväline	
	Mittedeontiline	

Joonis 1. Modaalsuse põhitüübid van der Auwera ja Plungiani (1998) semantilise kaardi järgi

Igal modaalsuse liigil on kaks paradigmaatilist varianti: vajalikkus ja võimalikkus. Käesolevas uurimuses vaadeldavas võimalikkuse valdkonnas väljendab osalejasisene modaalsus situatsiooni osalise (tegevus-subjekti) sisemist võimelisust. Osalejavälise modaalsuse puhul on võimalikkuse allikas väljaspool osalist, välistes tingimustes või asjaoludes. Osalejavälise kategooriaga on selles käsitluses väga lähedalt seotud deontiline modaalsus, mida vaadeldakse osalejavälise modaalsuse alaliigina. Deontiline võimalikkus on määratud mingi autoriteedi poolt (isik, reeglid, moraalinormid vms) ning avaldub lubatavusena. Episteemiline modaalsus väljendab kõneleja hinnangut – võimalikkuse domeenis kõneleja ebakindlust – propositsiooni tõelevastavuse suhtes. Seejuures tähistab episteemiline modaalsus modaalsuste tähenduste tüpoloogias suuremat eraldusjoont, mis eristab põhitüüpide

episteemilist modaalsust mitte-episteemilisest modaalsusest. Erinevalt mitte-episteemilisest modaalsusest, mille mõjupiirkond hõlmab lauses väljendatud tegevust, hõlmab episteemiline modaalsus kogu propositsiooni. Van der Auweral ja Plungianil on episteemiline modaalsus mõistetud rangelt kõneleja hinnanguna. Selle kriteeriumi olulisus ja täpne silmaspidamine episteemilise tähenduse eristamisel on käesoleva analüüsi üks peamisi lähtepunkte. Lähtun eristusest, et episteemilise võimalikkushinnanguga väljendab kõneleja subjektiivset ebakindlat oletust situatsiooni tõesuse kohta: nt *Peame arsti kutsuma, asi võib tõsine olla* tähenduses 'asi on võib-olla/äkki tõsine'. Mitte-episteemiline võimalikkus väljendab situatsiooni võimalikkust, mida kõneleja teab objektiivselt kehtivat. Kõneleja ei hinda ise situatsiooni tõesust, vaid väidab situatsiooni võimalikkust objektiivse faktina. Näiteks *Mati võib terve koogi ükski ära süüa* (tähenduses 'on suuteline/võimeline'); *Kesklinna võib minna jala või bussiga*.

Van der Auwera ja Plungiani modaalsuse semantiline kaart pakub head analüüsivahendit eri modaalsuste tähenduste omavaheliste suhete ja vastavate keeleliste elementide mitmfunktsioonilisuse kirjeldamiseks erinevates keeltes. Kaardi struktuur kajastab polüseemia tekkimist diakroonilises mõtmes, näidates modaalsusmarkerite tüüpilist grammatiseerumise teed osalejasiseselt osalejavälisele ja sealt edasi episteemilisele tähendusele. Seejuures ei kinnita esitatud klassifikatsioon kõigi eristuste avaldumist igas keeles või iga modaalsusmarkeri puhul ega välista teisalt kitsamaid eristusi nimetatud põhitüüpide all.

Hispaania keele modaalsusmarkeri *poder* semantika hõlmab võimalikkuse valdkonnas kõiki nelja tähendusala (vrd Gómez Torrego 1999, Rabadán 2006, RAE 2009 ja Cornillie 2007). Nagu öeldud, keskendutakse käesolevas töös episteemilisele kasutusele, kuigi erisuste kirjeldamine kontrastiivsest perspektiivist viib näidete analüüsis tagasi ka mitte-episteemilise võimalikkusmodaalsuse juurde. Episteemiliste väljendite puhul ei saa mainimata jätta ka episteemilise tähendusega sageli seostuvaid ja kombineeruvaid evidentsiaalseid tähendusi. Eriti inferentsiaalset evidentsiaalsust on käsitletud tihedas seoses episteemilise modaalsusega. Van der Auwera ja Plungian (1998) paigutavad inferentsiaalse evidentsiaalsuse episteemilise modaalsuse alla (see moodustab modaalsuse ja evidentsiaalsuse kattuva ala), samas kui teised evidentsiaalsuse liigid on nende käsitluses modaalsustest kategooriatest selgelt eristatud kui viimaste hulka mitte kuuluvad (modaalsuse ja evidentsiaalsuse eristamise probleemidest ja nendevaheliste seoste erinevatest tõlgendustest annab hea ülevaate nt Cornillie 2009). Käesolevas töös ei ole siiski evidentsiaalseid tähendusi eraldi vaatluse alla võetud, kuna siin

käsitleva *poder*'i puhul ei ole see küsimus relevantne. Bert Cornillie (2007) näitab oma ulatuslikus korpusepõhises uurimuses, milles ta vaatleb evidentsiaalsuse rolli hispaania modaalverbide episteemilises tähenduses, et inferentsiaalne mõõde ei ole *poder*-verbiga väljendatud hinnangutes oluline. *Poder*'i puhul on kõneleja hinnang propositsiooni tõenäosuse kohta autonoomne, s.t põhineb enamasti kõneleja enda uskumusel, mitte järelduslikul arutluskäigul. Kuigi *poder* võib väljendada inferentsiaalset evidentsiaalsust, ei ole see prototüüpne tähendus. (Cornillie 2007) Samuti Anja Hennemann (2013) jõuab järeldusele, et kui modaalverb *poder* võibki anda inferentsiaalse tõlgenduse, tuleneb see kontekstist.

Eesti keeles on levinuimad võimalikkust väljendavad modaalverbid *saama* ja *võima*. Grammatiseerumise astmelt on *võima* puhas modaalne abiverb, millel õieti muid tähendusi polegi ja mis ei esine tavaliselt ilma infiniitse komplemendita (Pajusalu jt 2004: 22). Samuti kui hispaania keele puhul piirduakse ka eesti keele modaalverbide semantika käsitlustes enamasti nende tähenduste paigutamise ja modaalsuse tüpoloogia suurematesse allkategoriatesse. Mõnevõrra põhjalikumaid kirjeldusi on esitatud Ellen Uuspõllu (1989), Renate Pajusalu jt (2004) ning Ilona Trageli ja Külli Habichti töödes (Tragel 2001, Tragel ja Habicht 2012, vt ka Habicht ja Tragel 2014 *saama*-verbi polüseemia kohta). Nii *võima* kui ka *saama* katavad kõiki nelja modaalsuse põhitüüpi, kuid *võima* prototüüpseks tähenduseks on deontiline ja episteemiline võimalikkus ning *saama* puhul domineerib osalejasisene ja osalejaväline mittedeontiline kasutus (Erelt 2013). Ometi on siinse analüüsi jaoks olulised just alternatiivsete võimaluste nüansid samas võimalikkuse tähendusalas, mille osas just kontrastiivne analüüs võib aidata küsimusi püstitada ja tähelepanekuid teha.

3. Episteemilise modaalsuse piiritlemise probleemidest

Keskendudes siinses uurimuses küll *poder*'i episteemilisele kasutusele, on seda modaalsustähendust võimatu vaadelda täielikult eraldatuna teistest modaalsuse liikidest. Põhjuseks ei ole ainult uuritavate näidete kogumisel tekkivad raskused, kui kontekstist hoolimata osutub võimatuks modaalsuse liiki üheselt määratleda. Võimatus episteemilist kasutust alati üheselt teistest eristada on tähendusrikas nähtus modaalverbide staatuse mõistmiseks, nagu rõhutab Jan Nuyts (2001: 179). Seejuures on relevantne just selline mitmetähenduslikkus, kus interpreteerija ei peagi lausungi mõistmiseks otsustama alternatiivsete võimalike

tähenduste vahel, vaid võimalikud tähendused ei ole teineteist välistavad ning ühilduvad omavahel, nii et lausungi interpretatsiooniks ei ole vaja tuvastada ühte neist kui õiget. Nuyts nimetab sellist mitmetähenduslikkust Jennifer Coatesi eeskujul sulamiks (ing *merger*). Käesolevas uurimuses lähtun just sellest modaaltähenduste omadusest funktsioneerida sulamina, mida on oluline silmas pidada, püüdes määratleda episteemilise tähenduse kohta hispaania ja eesti keele võimalikkusmodaalverbide semantikas.

Mitmetähenduslikkuse puhul võivad võimalikud interpretatsioonid olla ühtviisi tugevad või erineva tugevusega. Viimasel juhul on üks tähendus prominentsem selles mõttes, et realiseerub interpreteerimisel esimesena, peaaegu automaatselt, olles ka sagedamini kasutatav. Nõrgem alternatiivne tähendus nõuab interpreteerijalt suuremat pingutust ning vajab sageli konteksti tuge, mis tõstaks vastava tähenduse esile. Nuyts osutab varasematele korpusuuringutele tuginedes näidetele, kus just nõrgemad tähendused esinevad õigupoolest sulamina, s.t võimaldavad süsteemselt ka teist, prominentsemale tähendusele vastavat tõlgendust. Sellist süsteemset mitmetähenduslikkust võib seostada tähendusmuutuste arenguga, kus nõrgem tähendus on alles arenguprotsessis ega ole iseseisva tähendusena välja kujunenud, esinedes enamasti vaid tugevamast tähendusest tehtava järeldusena, mida vastav kontekst võib soosida. (Nuyts 2001)

Lisaks samaaegselt võimalike interpretatsioonide kombineerumisele teeb episteemilise tähenduse määratlemise keeruliseks kõneleja subjektiivse hinnangu kui episteemilist modaalsust defineeriva ja teistest tüüpidest eristava kvaliteedi suhteliselt hägune iseloom, mis teeb selle olemasolu üheselt tuvastamise ja hindamise iga konkreetse lausungi puhul keeruliseks. Nii esitatakse episteemilise modaalsuse näidetena modaalsuse tüpoloogiates sageli kasutusi, mis üsna selgelt õigupoolest kõneleja episteemilist hinnangut ei väljenda. Piiri tõmbamine näib olevat ähmastunud eriti episteemilise ja mittedeontilise osalejavalise modaalsuse vahel. Nii on episteemilise hinnanguna käsitletud eesti modaalverbide tähendusi nagu *Sellise ilmaga võib kergesti külmetuda* (Uuspõld 1989: 472); *Must saab olla mitut moodi, aga puhas mitte* (Uuspõld 1989: 473); *Kõik on kontrollitud, kuid ootamatusi saab ikka juhtuda* (Uuspõld 1989: 473, sama näide ka Erelt 2013: 117); *Seda ei saanud nemad teha* (Erelt 2013: 117). Siin võib näha tendentsi mõista kõneleja hinnangut liiga laialt, nii et see kaotab tähendusi eritleva kateooriana oma kirjeldus- ja analüüsivõime. Kasper Boye väitel vaadeldakse hinnangu või subjektiivsuse avaldusena tihti ka modaalsusväiteid, millega kõneleja 'omistavat' kellelegi või millelegi vajalikkuse või

võimalikkuse, nähes sellistes väidetes kõneleja erilist rolli. Kuid see roll pole siin tegelikult suurem kõneleja üldisest rollist, mis on kõnelejal kui keele kasutajal alati keeleliste elementide valikul ja oma väidete esitamisel (Boye 2005: 53).

Siinse kontrastiivse analüüsi jaoks muutuvad oluliseks just nüansi-rikkamad erinevused, mida hispaania ja eesti keele väljendusvahendid esile toovad, mistõttu tuleks lähtuda modaalsete tähenduste täpsemast eritlemisest, et oleks võimalik neid nüansse kirjeldada. Seega lähtun siin sellest, et episteemilist tähendust tuleb mõista kui kõneleja *hinnangut* situatsiooni *tõenäosuse astme* kohta (Nuyts 2001: 21–22 ja 2005: 10, minu esiletõst), mis ei ole samastatav kõigi juhtumitega, kus kõneleja ütleb midagi situatsiooni võimalikkuse või mittevõimalikkuse kohta. See kontseptuaalne erinevus on põhimõtteliselt oluline modaalsuse väljendusvahendite analüüsimisel, olgugi et igal konkreetselt juhul ei pruugi ühene määratlemine mõistagi olla võimalik.

Püüdkem aga piiritlemise probleemi täpsemalt lokaliseerida. John Lyons (1977: 797 jj) on juhtinud tähelepanu episteemiliste modaalsverbide mitmetähenduslikkusele, eristades nende objektiivset ja subjektiivset tähendust. Lyons toob välja näite *Alfred may be unmarried* kaks erinevat interpretatsiooni: kõneleja väljendab oma ebakindlust situatsiooni tõesuse suhtes (subjektiivne tähendus) või kõneleja esitab väite – teadmisenä, mitte arvamuse või oletusena – objektiivse fakti kohta, et situatsioon on iseenesest võimalik (objektiivne tähendus) (Lyons 1977: 798). Tõepoolest eristuvad selliste tavaliselt lihtsalt episteemilise modaalsustüübi alla paigutatud kasutuste puhul kaks üksteisega seotud, kuid siiski erinevat tähendust. Lyonsi tähelepanekutest lähtudes võiks prototüüpset kõnelejakesket (subjektiivset) episteemilist modaalsushinnangut parafraseerida kui ‘Alfred on võib-olla/ehk/äkki vallaline’. See tähendus vastab eespool esitatud episteemilise modaalsuse määratlusele, väljendades kõnelejast lähtuvat madala tõenäosusega oletust või kõneleja ebakindlat hinnangut propositsiooni kehtivuse osas; modaalsushinnang hõlmab propositsiooni tervikuna ning paigutub kõneakti tasandile. Kuid on võimalik ka teine modaalsustähendus, mida võiks parafraseerida kui ‘on võimalik, et Alfred on vallaline’, kus võimalikkus on osa lausungi propositsioonilisest sisust ning kõneleja väidab seda faktina, mida ta teab kehtivat. Väidetakse n-õ objektiivselt kehtivat võimalikkust. Nende tähenduste erinevuse ja kuulumise eri tasanditele toob esile see, et objektiivset võimalikkust on omakorda võimalik modaliseerida episteemilise hinnanguga: nt *Kahtlemata/loomulikult võib Alfred vallaline olla*. Seejuures viitab asjaolu, et kõnelejapoolne kindlust väljendav hinnang (*kahtlemata/loomulikult*) ei lähe kuidagi

loogilisse vastuollu modaalverbi *võib* tähendusega, tõepoolest sellele, et modaalverb ei tähistä siin kõneleja ebakindlat hinnangut.

Nuytsi (2006) järgi ei väljenda selline objektiivne tähendus episteemilist modaalsust. Vaadakes Lyonsi mitmetähendusliku näite kõrval Nuytsi näiteid, mis ongi interpreteeritavad ainult objektiivse võimalikkusena: *In winter temperatures can sink well below zero here* (2006: 4); *The book you're looking for can either be in the library or on my desk (but nowhere else)* (Nuyts 2005: 8); *Little Stevie cannot have broken the vase since he was not around* (Nuyts 2005: 8). Kuigi sellised näited paigutatakse tavaliselt episteemilise tüübi alla, ei ole nende tähendus õieti kirjeldatav kõnelejapoolse tõenäosushinnanguna situatsiooni reaalse toimumise või mittetoimumise kohta kui 'siin-kandis langeb temperatuur talvel võib-olla alla nulli' jne. Seda silmas pidades ei ole Nuytsi järgi selliste näidete võimalikkustähendus (veel) episteemiline, kuigi võib olla üsna kindel, et diakrooniliselt moodustab selline kasutus vahesammu puhta mitte-episteemilise tähenduse ja episteemilise modaalsuse vahel (Nuyts 2005).

Niisiis nõustun siinkohal Nuytsi arvamusega, et kõnealune kasutus esindab pigem modaalsustähendust, mis käesolevas töös kasutatavas van der Auwera ja Plungiani tüpoloogias liigituks mittedeontiliseks osalejaväliseks võimalikkuseks. Kuid teisalt eristuvad need juhud tüüpilisest mitte-episteemilisest osalejavälisest modaalsusest mitteagentiivsuse poolest. Siin ei ole tegemist situatsiooni osalise kui agenttiivse tegija võimelisuse või võimalusega midagi teha, vaid situatsiooni kui terviku võimalikkusega. Siit ka lähedus episteemilise modaalsusega, kuid viimasest eristub kõnealune tähendus jällegi selle poolest, et modaalsus puudutab situatsioonile sisemiselt omast võimalikkust (Nuyts 2006). Seega kokkuvõttes on täpsemalt tegemist tõepoolest mitte-episteemilise/episteemilise võimalikkuse vahepealse tähendusega. Liigitades sellised näited mittedeontilise osalejavälise tähenduse alla, on oluline silmas pidada, et tegemist on siiski selle tähendusvälja erijuhuga. Seejärest kasutan selguse huvides kõnealuse tähenduse eristamiseks edaspidi täpsemat nimetust 'objektiivne situatsiooniline' (vt Nuyts 2006: 4) võimalikkus.

Objektiivsuse-subjektiivsuse skaalal on kõnealust kasutust kirjeldatud ka kui intersubjektiivset modaalsushinnangut (hispaania keele kohta nt Hennemann 2013). Käsitlus lähtub sellest, et erinevalt subjektiivsusest modaalsusest, mille puhul võimalikkushinnang põhineb kõneleja isiklikul teadmisel ning kõneleja üksi võtab vastutuse hinnangu eest, on see kõnealusel juhul eeldatavasti jagatud teiste inimestega ning on mõistetav kogukonna ühise teadmisenä. Seega situatsioonilist võimalikkust,

kus ei ole tegemist ei kõneleja hinnangu ega ka agendi võimelisusega, võib ka objektiivse-subjektiivse kvaliteedi lõikes õieti pidada kuuluvaks episteemilise/mitte-episteemilise modaalsuse üleminekualale.

Niisiis on siinsesse uurimusse hõlmatud ka kõnealused episteemilise/mitte-episteemilise modaalsuse piiripealsed situatsioonilised kasutused, kuna need on prototüüpest kõnelejakesksest episteemiliset tähendusest olemuslikult lahutatud. Objektiivne situatsiooniline tähendus on *poder*'i episteemilises semantikas teatud komponendina alati olemas eespool kirjeldatud olemusliku mitmetähenduslikkuse mõttes. Prototüüpne subjektiivne episteemiline hinnang näib *poder*'i puhul olevat just nõrgem tähendus, mis realiseerub teatud tingimustel, kuid ka sel juhul on objektiivne tähendus alternatiivse interpretatsioonina alati võimalik.

4. Tõlkevasted arvudes

Tabelis 1 on esitatud *poder*'i tõlkevastete arvuline osakaal analüüsitud tekstides eri modaaltähenduste kaupa vastavalt eelmises osas eritletud täpsematele tähendustele laiemas episteemilises domeenis. 'Subjektiivse episteemilise' tähenduse alla on liigitatud prototüüpne kõneleja subjektiivsuset lähtuv võimalikkushinnang. 'Objektiivne situatsiooniline' tähistab eelmises osas kirjeldatud mittedeontilise osalejavälise modaalsuse erijuhte, mis väljendavad situatsiooni kui terviku võimalikkust ja kuuluvad täpsemalt episteemilise/mitte-episteemilise tähenduse üleminekualale. 'Sulami' liigi all on eraldi vaadeldud neid juhte, kus mõlemad interpretatsioonid on võrdselt tugevad ja pole põhimõtteliselt eristatavad. Tegemist ei ole praktilise klassifitseerimisprobleemiga, vaid relevantne on siin vaadelda just mitmetähenduslikkust episteemilise/mitte-episteemilise kontiinumi skaalal, lähtudes sellest, et ühe tähenduse kasuks otsustamine ei olegi siin interpretatsiooniks vajalik. Tõlke poole pealt on välja toodud ka juhtumid, kus hispaania modaalverbi tähendust edasiandvat elementi tõlkes ei olegi, kuid lause tähendus ei ole siiski muutunud (tabelis liigitusena 'vaste puudub'). Kuna sellised näited on seega siiski käsitletavad hispaania lause vastena, on need analüüsi hõlmatud.

Rõhutagem, et näidete analüüs eri modaaltähenduste kaupa lähtub hispaania keelest, s.t näited on klassifitseeritud vastavalt *poder*'i interpretatsioonile originaaltekstis. Eestikeelsetes tõlkevastetes võib konkreetne modaaltähendus sageli olla vastava liigitusega võrreldes ebaselgem, nihkunud, mitmetähenduslik vms; seejuures võivad just

sellised nihkumised olla võrdleva analüüsi jaoks kõnekad. Tähenduste eristamiseks olen abina kasutanud parafraseerimist: subjektiivne võimalikkushinnang on parafraseeritav kui 'võib-olla/ehk/äkki', objektiivne situatsiooniline tähendus kui 'on võimalik, et'.

Siinkohal tuleb veel kord rõhutada, et sinne uurimismaterjal ei ole piisavalt mahukas, et esitatud arvulistel andmetel võiks olla statistilist üldistusjõudu. Tabeli eesmärk on anda ülevaade, milliste korpuses esinenud tõlkevõimaluste ja kui suure arvu näidete põhjal on siinsed tähelepanekud tehtud; arvulised andmed võivad siiski ka viidata teatud tendentsidele, mis võivad osutada kõnekaks hispaania-eesti võimalikkusmodaalsuse võrdlemisel.

Tabel 1. Tõlkevastete arvuline osakaal modaaltähenduste liikide kaupa

Tõlkevaste <i>Poder</i> 'i tähendus	Subjektiivne episteemiline	Objektiivne situatsiooniline	Sulam	KOKKU
<i>Võima</i>	23	52	46	121
<i>Saama</i>	–	17	–	17
Muud võima- likkusväljendid	8	3	19	30
Vaste puudub	5	9	14	28
KOKKU	36	81	79	196

Siinne analüüs hõlmab 196 näidet. Seejuures neid näiteid, kus on realiseerunud prototüüpne kõneleja subjektiivset ebakindlust väljendav tähendus, on *poder*'i kasutuste hulgas suhteliselt vähe. Ka nendel juhtudel on objektiivse võimalikkuse tähendus subjektiivse tähenduse osana alati implitseeritud. See proportsioon tõstatab küsimuse modaalverbi osatähtsusest subjektiivse hinnangu väljendamisel teiste episteemiliste võimalikkusväljenditega võrreldes, mis jääb küll siinse uurimuse piiridest välja. Samuti on eesti keele puhul subjektiivse hinnangu väljendamisel modaalverbi kõrval suur osakaal teistel keelelistel vahenditel. Üldiselt on *poder* ülekaalukalt kõige enam tõlgitud eesti modaalverbiga *võima*. Selle kõrval torkab silma *saama* esinemine ainult objektiivse võimalikkuse puhul, mis näib viitavat n-õ puhta episteemilise võimalikkushinnangu väljajäämisele selle verbi tähendusala, kui oleme episteemilises domeenis eristanud subjektiivse hinnangu objektiivsest võimalikkusest, mida tavapäraselt modaaltähenduste kirjeldustes ei ole

tehtud. Järgnevalt vaatlen tõlkevasteid igast tähendusinterpretatsioonist lähtuvalt. Näiteid, kus modaalverb on jäetud tõlkimata, vaatlen lühidalt eraldi ühise rühmana, kuna see võimalus näib seostuvat teiste parameetritega kui subjektiivsuse-objektiivsuse eristus.

5. Tõlkevastete analüüs

5.1. Kõnelejakeskne võimalikkushinnang

Siinse uurimismaterjali 196 modaalverbi *poder* episteemilise tähendusvälja kasutusjuhust on vaid 36 interpreteeritavad n-õ puhta episteemilise tähendusena, millega kõneleja (kelleks võib olla ilukirjandusteose tegelane) väljendab oma subjektiivset oletust situatsiooni tõenäosuse kohta, s.t situatsiooni võimalikku tõe vastamist kõneleja hinnangul. Lisaks sellele näib hispaania keele *poder*-verbi sellise tähenduse esiletõusmiseks olevat vajalik teiste oletust väljendavate modaliseerivate elementide olemasolu, mis osutavad subjektiivse hinnangu interpretatsioonile, nagu episteemilised adjektiivid, adverbid või mentaalseid protsesse tähistavad predikaadid, mis “harmoneeruvad” modaalverbi subjektiivse võimalikkustähendusega (Nuyts 2001). Nuytsi (2001) järgi laseb kontekstiliste tegurite olulisus – nagu ka selgelt subjektiivse episteemilise tähendusega kasutusjuhtude suhteliselt väiksem osakaal kvantitatiivses mõtmes – järeldada, et see tähendus ei ole *poder*’i semantikas primaarne, vaikumisi mõistetav tähendus. Domineerib objektiivse võimalikkuse tähendus ning puhas episteemiline tähendus näib enamasti olevat sellest tulenev, tõustes vaid vastavate tingimuste olemasolul esile iseseisva tähendusena, seejuures objektiivne tähendus ei saa samuti tühistatud. Nagu eespool öeldud, viitaks selline järeldus, mis siin on küll tehtud piiratud andmete põhjal, ühtlasi sellele, et kõneleja subjektiivse võimalikkushinnangu väljendamiseks eelistatakse hispaania keeles teisi vahendeid kui modaalverb, millele tuleks mõistagi samuti kinnitust otsida mahukama kvantitatiivse uuringuga.

Samuti torkab siinse uurimuse tulemustes silma, et suhteliselt suuremal osal juhtudest on subjektiivse võimalikkushinnangu edasiandmiseks ka eesti keeles kasutatud muid võimalikkusväljendeid kui modaalverb. Kuid vaadelgem esmalt modaalverbiga tõlkevasteid. Kõnealuse tähenduse vastena on kõigil juhtudel kasutatud *võima*-verbi.

- (1) “No vengas con andróminas—replicó la cacharrera—. Tú **podrás** [võima. IND.FUT.2SG] **tener** [omama.INF] buenas ideas; pero has dado el pasito, y ya no puedes volver atrás. [---]” (BBGh: 260)
 “Ära tule udujuttudega,” kostis poemand. “Sul **võivad ju** ei tea kui head kavatsused **olla**, aga sa oled ühe sammu astunud ega saa enam tagasi pöörata. [---].” (BBGe: 211–212)
- (2) – Yo no sé si será eficaz o no—dijo Isidora con tristeza y confusión—. **Podrá** [võima.IND.FUT.3SG] **ser** [olema.INF]lo, mirando las cosas por lo bajo... [---]. (BBGh: 352)
 “Ma ei tea, kas ta osutub mõjuvaks või ei,” ütles Isidora kurvalt ja hämmeldunult. “Ta **võib ehk** selleks **osutada**, kui vaadata asju ainult ainelistest küljest... [---].” (BBGe: 288)
- (3) Por un momento, teme que la palabra Bloomsday **haya podido** [võima. SBJV.PST.3SG] **estropear**[rikkuma.INF] lo todo y que Javier empiece a despotricar contra James Joyce y su novela Ulysses, [---]. (EVMh)
 Hetkeks lööb ta kartma, et Bloomsday mainimine **võis** kõik ära rikkuda ja nüüd kohe tulevad Javieri sajutused James Joyce’i ja “Ulyssese” aadressil, [---]. (EVMe: 78)

Näidetes (1)–(3) esineb *poder* hispaania keeles sellises kontekstis, mis toetab küllalt selge subjektiivse interpretatsiooni realiseerumist: näites (3) on selleks mentaalset seisundit tähistav *teme* (eesti *lööb kartma*), mis asetab järgnevalt väljendatud situatsiooni tegelase subjektiivse arvamuse sfääri; näidetes (1) ja (2) on modaalverbi semantika kombineeritud morfoloogilise tuleviku vormiga, mis kannab siin hüpoteesi tähendust ja mille seega võib hispaania keele puhul lisada Nuytsi välja toodud episteemilist interpretatsiooni mõjutavate tegurite hulka. Eesti keeles on tõlkija vastava episteemilise tähenduse rõhutamiseks sageli modaalverbile lisanud modaliseerivaid leksikaalseid elemente, nagu siinsetes näidetes *ju* ja *ehk*.

Hispaania keeles on *poder*’i subjektiivset tähendust võimalik esile tõsta konditsionaali vormiga. Müller kirjeldab episteemilisele modaalvaldkonnale iseloomulikku teatud vormide, sh *poder*’i konditsionaalivormi semantilist neutralisatsiooni. Selle tulemusena minetab konditsionaal oma tavapärase ajalise minevikutähenduse (või tingimuslikkuse-irreaalsuse tähenduse) ning omandab modaalse sisu, mis väljendab teatud faktuaalset distantsti või kõhklust ajaliselt kõneleja olevikuhetkest nähtuna. Seega ei ole neutralisatsioon siiski täielik, vaid vastab erinevale hüpoteetilise astmele (Müller 2005). Tõepoolest on siinses korpus esinevad neutraliseerunud konditsionaali kasutused

interpreteeritavad süsteemselt subjektiivse modaalsustähendusena. Nii-siis toimib konditsionaali morfoloogiline vorm ebakindla teadmise või hinnangu väljendamise kaudu vahendina, mis *poder*'i episteemilises interpretatsioonis aktiveerib tugevalt kõneleja subjektiivsuse domeeni, mis muidu ei oleks interpretatsioonis vahetult ligipääsetav. Lisaks sellele on konditsionaali puhul võimalikkushinnang propositsiooni tõenäosuse kohta ilmselt tajutav ka ebakindlamana kui indikatiivi puhul. Eesti modaalverbi puhul sellist morfoloogia ja semantika interaktsiooni nii väljakujunenult ei esine. Siinse korpuse näidete puhul (nagu (4)) oleks modaalverbi konditsionaalivormi kasutamine sarnase semantilise väärtusega kaheldav või võimatu, kuigi selle kombinatsiooni roll võimalikkusmodaalsuses eesti keeles vajaks vaatlust eraldi uurimisküsimusena (nt *Mis lind see on? – See võiks äkki olla mingi kurvitslane*).

- (4) En contrapartida, no estar sentado frente al ordenador ha hecho que remi-tieran ligeramente las molestias en la rodilla de la pierna derecha, que atribuye al exceso de ácido úrico, aunque en realidad **podría** [võima. COND.3SG] **tratarse** [tegemist_olema.INF] simplemente de artritis, la entrada ya plena en la vejez, para qué engañarse. (EVMh)
Teisalt on arvuti tagant eemale saamine kergelt vähendanud parema jala põlvevaevusi, milles ta süüdistab kusi-happe üleküllust, kuigi tegelikult **võib tegu olla** lihtsalt artriidiga, vanus teeb oma töö, milleks ennast petta. (EVMe: 43–44)

Nuyts kirjeldab saksa ja hollandi keele võimalikkusmodaalverbi *kunnen/können* puhul episteemilise kui mitteprimaarse, nõrgema tähenduse korrelatsiooni teatud süntaktilise mustriga. Tema korpusandmete järgi esineb ühemõtteliselt episteemiline tähendus ainult komplement-lause konstruktsioonis, kus modaliseeritav situatsioon on väljendatud kõrvalauses ning modaalverb esineb pealauses umbisikulises vormis ja *olema*-verbi infinitiiviga. Teisalt ongi puhtalt episteemiline tähendus sellise konstruktsiooni ainus interpretatsioon (kui modaalsuse kvaliteeti ei modifitseeri teised pealauses esinevad elemendid, näiteks määrused, mis suunavad teistsuguse tõlgenduse poole) (Nuyts 2001). Samasugust süntaktilist spetsialiseerumist subjektiivse episteemilise tähenduse väljendamiseks, mis üldiselt on nähtavasti pigem mitteprominentne tähendus, võib näha hispaania *poder*-verbi kasutuses. Tegemist on sama-suguse komplementlause konstruktsiooniga *puede (ser) que* ('võib olla, et'), kuid *olema*-infinitiiv võidakse siin ka ära jätta. Ilma *olema*-verbita *puede que* on konstruktsiooni *puede ser que* enam grammatiseerunud variant. Konstruktsiooni *puede que* on käsitletud ka perifrastilise adverbi

staatuse poole kalduvana, vastates adverbile *tal vez* (vrd eesti modaaladverb *võib-olla*). Grammatiseerumisega on ka siin kaasnenud semantiline spetsialiseerumine suurema subjektiivsuse suunas. *Puede ser que* on laiema episteemilise tähendusega, väljendades eelkõige objektiivset võimalikkust, ning subjektiivne interpretatsioon on kontekstiliselt järeldatav, nagu *poder*'i puhul üldiselt. Subjektiivsus on selle semantikas nõrgalt esil. Seevastu *puede que* puhul ongi tugevamalt subjektiivne võimalikkus selle konstruktsiooni tähendus, nii et see toimib vahendina, millega kõneleja väljendab suuremat ebakindlust. (Ülevaate *puede (ser) que* käsitlustest annab Hennemann 2013: 335–338.)

Käesoleva uurimuse tekstides esinevast kuuest *puede que* kasutusjuhust viiel korral on eesti tõlkevastena kasutatud võimalikkushinnangut väljendavat määrsõna *võib-olla* (neli kasutust) või *äkki* (üks kasutusjuht), nagu näidetes (5) ja (6). Ainult ühel juhul on kasutatud modaalverbi *võima* (näide (7)).

- (5) Tal vez es que ella lo formulaba antes de otra forma, aunque viniera a decir lo mismo. **Puede** [võima.IND.PRS.IMPRS] **que** [et] **sea** [olema.SBJV.PRS.3SG] una frase ya budista, quién sabe. (EVMh)
Või äkki ta on seda varem öelnud teiste sõnadega, kuigi mõte oli sama. *Võib-olla* see **ongi** juba budistlik lause, kes teab. (EVMe: 36)
- (6) – **Puede** [võima.IND.PRS. IMPRS], no sé, **que** [et] **tengas** [omama.SBJV.PRS.2SG] una amante y no hayas ido a Lyon con ella, sino al Tibidabo. [---] —dice. (EVMh)
“Ma ei tea, **äkki** sul **on** armuke ja sa ei käinudki Lyonis, käisid hoopis temaga Tibidabos. [,]” ütleb ta. (EVMe: 24)
- (7) Quien acaba de decir que Malachy Moore ha muerto **puede** [võima.IND.PRS. IMPRS] **que** [et] **sea** [olema.SBJV.PRS.3SG] la misma persona que ayer, en español y con acento catalán, llamó y explicó que estaban haciendo una encuesta nocturna y deseaba hacerle sólo una pregunta [---]. (EVMh)
See, kes praegu ütles, et Malachy Moore on surnud, **võib** vabalt **olla** sama inimene, kes eile ütles hispaania keeles, katalaani aktsendiga, et nad teevad ühte öist küsitlust ja sooviksid ainult ühe küsimuse esitada [---]. (EVMe: 284)

Määrsõna eelistamist tõlkevastena võiks seletada sellega, et kuna *puede que* on hispaania keeles lauses tajutav määrsõnalise elemendina, mõjutab see tõlkijat ka eesti keeles kasutama määrsõna. Teisalt on määrsõna vahend, mis võimaldab ka eesti keeles ühemõtteliselt edasi

anda subjektiivset võimalikkushinnangut, samas kui paljutähendusliku modaalverbi *võima* täpsem interpretatsioon sõltub suuresti kontekstist ning võib jääda mitmeti tõlgendatavaks. Seevastu hispaania *poder*'i konditsionaalivormi vastena, mis tõstab hispaania keeles samuti tugevalt esile kõneleja subjektiivsust, ei ole näha tendentsi eelistada ka tõlgetes täpsemaid määruslikke väljendeid, mis näib viitavat pigem sellele, et tõlkijad ei ole neid valikuid teadvustanud ega ole pelgalt võimalikkuse väljendamist tajunud liiga laialt mõistetavana.

Teisalt ongi siin käsitletava modaaltähenduse tõlkevastetes suhteliselt suurem osakaal modaliseerivatel määrsõnadel, peamiselt on selleks *võib-olla*, kuid on kasutatud ka *äkki*. Lisaks esitatud *puede que* määruslikele vastetele esineb seda tõlkevastet ka muudel juhtudel:

- (8) Prefiere pensar que las cosas son así a tener que especular con la idea de que los franceses de ayer, Verdier y Fournier, **hayan podido** [võima.SBJV.PST.3PL] **gastar** [nalja_tegema.INF] le una broma para hacerle regresar esta noche al pub. (EVMh)
Parem mõelda, et asjalood on nii, kui et hakata spekulierima, et *võib-olla* eilsed prantslased, Verdier ja Fournier, **tegid** tema kulul jälle lihtsalt nalja, et ta täna õhtul uuesti pubisse läheks. (EVMe: 289)
- (9) Pensó que lo ideal sería ir caminando como si tal cosa, [---]: pasar a su lado sin tan siquiera mirarlos, como si no le inspiraran ninguna desconfianza ni se planteara que **hubieran podido** [võima.SBJV.PLUPRF.3PL] **ser** [olema.INF] ellos los que hubieran dejado el mensaje en el interfono, ni nada. (EVMh)
Ta mõtles, et kõige targem oleks rahulikult edasi kõndida, [---]: minna neist lihtsalt mööda ja isegi mitte nende poole vaadata, nagu ei ärataks nad mingit umbusaldust ega tal poleks üldse sellist mõtetki, et *äkki* nemad **käisidki** tal ukse taga kella andmas, ega midagi. (EVMe: 295)

Kuigi siinses korpuses võib tendents määruste kasutamisele tööpoolest olla tingitud *puede que* juhtude suurest osakaalust, kuna eespool selgitatud tegurid tõenäoliselt suunavad tõlkijat sel juhul määruslike väljendite poole, osutavad need andmed siiski võimalikule küsimusele subjektiivse modaalsushinnangu eelistatavatest väljendusvahenditest eesti keeles, kus vaid leksikaalsed vahendid võimaldavad ühemõtteliselt just sellist tähendust edasi anda.

Kuigi uuritavates tekstides ei esine subjektiivse *poder*'i vastena modaalverbi *saama*, tasub vaadelda ka alternatiivseid tõlkevõimalusi. Kõnealuse tähendusvaldkonna puhul tuleb siiski tõdeda, et siinsete subjektiivselt interpreteeritavate näidete puhul ei oleks *saama* eesti

keeles tõepoolest võimalik. Kuigi *saama* modaaltähenduste hulgas on tavapäraselt kirjeldatud ka episteemilist tähendust, võib siiski arvata, et episteemilist tähendust täpsemalt eritledes jääb puhtalt episteemiline kõnelejakeskne ebakindluse väljendamine *saama* tähendusväljast pigem välja. *Saama* spetsialiseerumine just objektiivsele situatsioonilisele võimalikkusele tuleb esile ka teiste uurimuses analüüsitud näitetüüpide puhul, mida järgnevalt vaatlen.

5.2. Objektiivne situatsiooniline võimalikkus

Nn objektiivse situatsioonilise võimalikkuse tõlkevastete puhul torkab silma, et ainult selle tähenduse puhul on eesti keeles kasutatud modaalverbi *saama*. Seejuures on seda kasutatud valdavalt eituse puhul. 17 *saama* kasutusjuhust 12 esinevad eitatud võimalikkuse, ainult viis jaatava lause tõlkevastena. Näiteks:

- (10) Aquél fue un otoño de lluvias y días de plomo durante el que leí Grandes esperanzas unas nueve veces seguidas, en parte porque no tenía otro a mano que leer y en parte porque **no** [NEG] pensaba que **podiese** [võima. SBJV.PST.3SG] **existir** [olemas_olema.INF] otro mejor, [---]. (CRZh1: 53)
Oli vihmane, tinahallide päevadega sügis ja sel sügisel lugesin ma “Suuri lootusi” oma üheksa korda järjest – osalt sellepärast, et mul polnud muud lugemist käepärast, osalt sellepärast, et minu meelest **ei saanud** paremat raamatut üldse **olemas olla**, [---]. (CRZe1: 42)
- (11) Al final será verdad que el fin del mundo no está tan lejos. En realidad se ha visto venir siempre que ese fin **no** [NEG] **podía** [võima.IND. PST.3SG] **estar** [olema.INF] muy lejos. (EVMh)
Lõpuks võib veel tõsigi olla, et maailma lõpp pole kaugel. Tegelikult on seda kogu aeg olnud ette näha, et lõpp **ei saa** kaugel **olla**. (EVMe: 93)
- (12) Pero tú debes preguntarte cómo alguien que está ciego **puede** [võima. IND.PRS.3SG] **ser** [olema.INF] experto en libros si no los puede leer. (CRZh2: 31)
“Aga sa ilmselt mõistatad, kuidas **saab** keegi **olla** raamatute asjatundja, kui ta on pime ega saa lugedagi.” (CRZe2: 26)
- (13) ¿Traición a lo francés? ¿Acaso **se puede** [võima.IND.PRS.IMPRS] **traicioner** [reetma.INF] a Rimbaud y a Gracq? (EVMh)
Kõige prantsuspärase reetmine? Kas Rimbaud’ d ja Gracqi **saab reeta**? (EVMe: 73)

- (14) El hijo estaba hecho de otra pasta. Arrogante como sólo los imbéciles **pueden** [võima.IND.PRS.3PL] **ser**[olema.INF]lo. (CRZh2: 86)
 Aga poeg oli hoopis teisest puust. Ülbe, nagu **saavad olla** ainult lollid.
 (CRZe2: 78)

Eesti keele modaalverbide uurijate sõnul on mittedeontiline osalejaväline võimalikkus *saama* peamine prototüüpne tähendus; samuti osalejasisene, kuid seda esineb vähem (Penjam 2008: 133). Osalejasisele tähendusele on seega *saama* semantikas omistatud siiski suhteliselt oluline koht, kuigi selle staatuse iseseisva tähendusena võib kahtluse alla panna. Trageli ja Habichti (2012: 1393) väitel on piir osalejasise ja osalejavälise võimalikkuse vahel hägune ning eesti keeles on paljudes kontekstides võimalikud *saama* mõlemad interpretatsioonid. Siiski tundub, et ka juhtudel, kus situatsioonil on olemas agendina tegutsev osaleja, tuleb just tänu *saama*-verbile eriti selgelt esile osalejaväline võimalikkusinterpretatsioon. Näidetes (12)–(14) on tegemist tegevuse või omadusega, mille puhul võiks ka kirjeldada osaleja sisemist suutlikkust-võimelisust või mitesuutlikkust-mittevõimelisust selle teostamiseks, kuid just eesti tõlkevastetes on siin võimalikkus eriti selgelt kontseptualiseeritud osalejavälisest, situatsiooniliste tingimuste perspektiivist. Võimalikkus ei ole siin kõne all ka mitte tüüpilise osalejavälise modaalsusena, mis on siiski agendikeskne. Õieti toob *saama*-kasutus siin originaaltekstist hoopis ühemõttelisemalt esiplaanile interpretatsiooni, kus võimalikkust ei väljendata agendist ja tema intentsioonidest lähtuvalt, sellest seisukohast, kas osalejal-agendil on võimalik (olgu sisemisest võimekusest või välistest asjaoludest määratuna) midagi teha, vaid see hõlmab just objektiivset situatsioonilist tähendusvälja. Samuti näib, et ka ebakindlat teadmist väljendav subjektiivne modaalsushinnang on *saama* interpretatsioonis märksa selgemalt tagaplaanil või hoopis välistatud kui hispaania *poder*'i puhul. Seega, kui hispaania keele *poder*-verbile võiks siin lisaks objektiivsele situatsioonilisele tähendusele alternatiivselt omistada ehk ka teisi modaaltähendusi, annab eesti tõlkevaste *saama* abil ühemõtteliselt edasi just seda tähendust.

Objektiivse situatsioonilise interpretatsiooni toob ühemõtteliselt esile ka adjektiiv *võimalik* öeldistäitekonstruktsioonis, mida on kolmel korral kasutatud kõnealuse võimalikkustähenduse leksikaalse väljendusvahendina, näiteks:

- (15) Había pasado más tiempo del que yo pensaba, pensé, **no** [NEG] **podía** [võima.IND.PST.IMPRS] **ser** [olema.INF], no había pasado tanto para que pudieran haber llevado a cabo una reconciliación sexual silenciosa y en regla y estuvieran ahora apaciguados por ella. (JMh: 64)
 Vist on möödunud rohkem aega, kui mulle tundub, mõtlesin, aga see **polnud** ju **võimalik**, ei olnud ometi möödunud nii palju aega, et nad oleksid jõudnud oma tavapärase voodileppimisega vaikselt toime tulla ja nüüd oleks rahu majas. (JMe: 47)

Eesti keele modaalverbide käsitlustes on tähelepanu äratanud siingi esiletulev seos, et teatud võimalikkusvaldkonnas soosib eitus tugevalt *saama* kasutamist (Tragel 2004, Penjam 2008, Tragel ja Habicht 2012). Eituse soosimist on püütud selgitada pragmaatiliste aspektide kaudu (vt nt Tragel ja Habicht 2012). Ent isegi kui võime seega öelda, et objektiivses situatsioonilises tähendusalas on *poder*-verbi vasteks eituse puhul üldiselt *saama*, on siin huvipakkuv just *saama* suhe *võima*-verbiga. Nagu öeldud, on eesti modaalverbide semantika käsitlustes lähtunud nende liigitamisest suuremate modaaltähenduse tüüpide alla, kuid ei ole kuigivõrd tähelepanu pööratud *saama*-*võima* kattuvatele aladele nende liigitamisel sellistesse modaalsuse põhitüüpidesse, mille sees need verbid ei ole siiski sünonüümsed. Nii on küsimus *saama*-*võima* semantilise erinevusest sama (laiema) modaalsusala sees jäänud lahtiseks, kuid siin on kontrastiivsest perspektiivist oluline just kahe modaalverbi olemasolu situatsioonilise võimalikkuse väljendamiseks, mis toob tõlkes eeldatavasti sisse hispaania keelest erinevad tähendusnüansid, mille vahel tõlkija peab valima.

Saama kitsamale semantikale, mida kirjeldasin siinsete näidete ja enda intuitsiooni põhjal eespool kui tugevamat spetsialiseerumist objektiivsele osalejavalisele situatsioonilisele tähendusele, viitab ka asjaolu, et just *saama* semantikat on eesti keele käsitlustes püütud mõnevõrra täpsemalt määratleda. Kirjeldades modaaltähendusi Leonard Talmy (2000) eeskujul jõudunaamika mõistete abil kui jõudude ja takistuste avaldumise väljendust, väidavad Renate Pajusalu jt (2004: 24), et üldiselt on *saama* tähenduste üks komponente mingi ületatava takistuse olemasolu ning see näib mõjutavat ka selle verbi modaaltähendusi. Eitatud võimalikkuse puhul, kus *saama*-verb suures osas esinebki, tundub takistuse tähendus tõepoolest olevat selgem (ka Pajusalu jt (2004: 25) toovad eitava näite: *Muusikaks ei saanud seda õieti nime-tada*) ning näiteks ka siinsete jaatavate lausete (12)–(14) puhul on lihtne näha takistuse ületamise tähendust. Kuid nähtavasti ei ole takistuse olemasolu siiski regulaarselt *saama* tähenduse osa. Võiks ka vastupidi

öelda, et tähenduseks on takistuse puudumine, kuid sellisena on käsitletav võimalikkusmodaalsuse tähendus üldiselt, mida väljendab ka *võima*. Pajusalu jt (2004: 21) toovad näiteks *nüüd võib ta jälle endale mõne õlle lubada*. Samuti Boye (2005: 64) käsitleb võimalikkuse tähendust kui takistuse puudumist. Teisalt tähendabki eitus sellest tulenevalt ka *võima* puhul, et takistus on olemas, seega ei ole see seletuseks *saama* erinevusele võrreldes *võima* tähendusega.

Vaadeldgem võrdluseks selle tähendusala *võima*-näiteid kõigepealt eituse puhul, kuna tänu *saama* kinnistatusele just eitatud situatsioonilise võimalikkuse väljendamiseks võib siin erinevus paremini välja tulla.

- (16) No: el hombre que, a la hora que es, no ha tomado más que un café y un poco de pan, **no** [NEG] **puede** [võima.IND.PRS.3SG] **ser** [olema.INF] el Joaquín Pez que yo conocí. (BPGH: 378)
 Ei: mees, kes praeguse kellaaajani on joonud ainult kruusitäie kohvi ja söönud pisut leiba, **ei või olla** see Joaquín Pez, keda mina tundsin. (BPGe: 308)
- (17) — ¡No, no, eso no puede ser; eso no lo quiere Dios, **no** [NEG] **puede** [võima.IND.PRS.3SG] **querer**[tahtma.INF]lo, te digo que **no** [NEG] lo **puede** [võima.IND.PRS.3SG] **querer** [tahtma.INF]! (MUh: 111)
 “Ei-ei, see ei saa olla; seda Jumal ei taha, **ei või tahta**, kuuled, Tema **ei või** seda **tahta!**” (MUe: 61)
- (18) Ella no lo quería creer; decía que era imposible, que ciertas cosas **no** [NEG] **pueden** [võima.IND.PRS.3PL] **pasar** [juhtuma.INF] nunca. (BPGH: 444)
 Ta ei tahtnud seda uskuda, ta ütles, et see on võimatu, et teatud asju lihtsalt **ei või juhtuda**. (BPGe: 363)

Võrdluses *saama*-näidetega iseloomustaksin näidete (16)–(18) modaaltähendust kui subjektiivsemalt tajutavat. *Saama* puhul on mitte-võimalikkus mõistetav kindla väitena, mida võib samas mõista kõneleja väitena situatsiooni mittefaktuaalsuse kohta (situatsiooni tõesus ei ole võimalik = situatsioon ei ole tõene), nii et modaalverbi kasutus pigem väljendab teatud järelduslikkust, mille alusel situatsiooni eitatakse (nt näites (11) ei väljenda tegelane mitte niivõrd oletust, et lõpp ei ole võib-olla kaugel, vaid tõsiasja, et lõpp ei ole kaugel, sest vastupidine ei ole võimalik). Kuigi hispaaniakeelsed näited on siin liigitatud objektiivselt interpreteeritavaks, näivad need *võima*-näited eesti keeles olevat mõistetavad kõneleja ebakindlama oletusena: näites (16) tegelane pigem

imestab, ega see ometi ju ei saa olla seesama Joaquín Pez. Kõneleja ei näi situatsiooni võimalikkust kindla faktina välistavat.

Vaadeldes jaatavaid *võima*-tõlkeid võrdluses vastavate *saama*-näidetega ja ka kaaludes *võima* kasutust alternatiivse tõlkevastena *saama* kasutuse asemel (ja ka vastupidist vahetust), omistaksin ka siin *võima* tähenduse tajule teatud subjektiveeriva mõju. Selline erinevus on seega mingil määral tajutav ka hispaania keele *poder*'i tähendusega võrreldes. Olles interpreteerinud järgmisi näiteid hispaania keeles objektiivsena, näivad need eesti keeles mingil määral kalduvat subjektiivse episteemilise hinnangutähenduse poole:

- (19) Según mi padre, aquel era un razonamiento que sólo se le **podría** [võima.COND.3SG] **haber ocurrido** [pähe_tulema.INF.PRF] a un literato en ciernes. (CRZh: 47)
Isa sõnul **võis** selline mõtteviis **tulla pähe** ainult lootustandvale kirjanikule. (CRZe2: 41)
- (20) ¡Quién le metería en la cabeza a Juan Bou casarse con la hija de un recaudador de contribuciones! De semejante vampiro, ¿qué **podía** [võima.IND.PST.3SG] **nacer** [sündima.INF] sino una hembra disipadora, antojadiza, levantada de cascos? (BPGh: 281)
Kuidas küll Juan Boul oli tulnud pähe abielluda maksukoguja tütreaga! Mis muud **võis sündida** säärasest vampiirist kui pillaja, tujukas, kerge-meelne naisolend? (BPGe: 228)
- (21) —Pues considera si en tu situación **puede** [võima.IND.PRS.IMPRS] **haber** [olema.INF] para ti fortuna mayor que el que un hombre honrado te ofrezca su mano. [---] (BPGh: 351)
“No mõtle järele, kas sinu olukorras **võib** sinu jaoks **olla** suuremat õnne kui see, et üks auväärt mees sulle oma kätt pakub. [---]” (BPGe: 288)
- (22) Donde suena un lenguaje soez sólo **puede** [võima.IND.PRS.IMPRS] **haber** [olema.INF] malas acciones y pensamientos poco delicados. (BPGh: 279)
Seal, kus kõlab siivutu keel, **võivad valitseda** ainult halvad teod ja inetud mõtted. (BPGe: 226)

Võima-saama suhte küsimus, mis tõstatub siinsete näidete puhul, hõlmab osalejavälise mittedeontilise modaalsuse tähendusala laiemalt. See-tõttu on siinkohal kasulik vaadelda kõrvalepõikena nende verbide erinevust prototüüpse osalejavälise võimalikkuse (kus on olemas osaleja ja modaalsus puudutab just osaleja võimelisust midagi teha) väljendamisel.

Vaadakem Mati Erelti näiteid kummagi modaalverbiga osaleja-välises mittedeontilises tähenduses: (*Ilm on ilus.*) *Me saame / võime täna ujuma minna; Selles majas saab / võib elada küll; Hoidsime raha kokku ja nüüd saame osta need uued tugitoolid elutuppa; Õde Liine läks välja ning meie võime segamata rahus sinu ihu ja hinge salvimisega alustada* (Erelt 2013: 111); “*Ma saan kõigest aru,*” ütles ta pika vaikimise järel, “*aga kas sa puhkepäeval ei või minna?*” (Erelt 2013: 118). Kuigi nendes näidetes ei saa *võima* kontrastis *saama*-verbiga rääkida kõneleja hinnangulisusest või ebakindlusest, omistaksin *võima*-lausele ka siin teatud subjektiivse kvaliteedi, kuigi seda teises parameetris avalduva subjektiivsuse näol. Subjektiivsus ei ole siin episteemilisele modaalsusele omaselt kõnelejast lähtuv, vaid avaldub situatsiooni osaleja keskselt, osaleja agendiivsusest ja intentsionaalsusest lähtuvalt. Kuigi *saama-võima* erinevus on tihti tajutatav vaid nüansina, võiks seda püüda iseloomustada just selle kaudu, et *saama* ei tähista õieti otseselt osaleja võimelisust või mittevõimelisust, vaid kirjeldab just väliseid tingimusi, mis teevad tegevuse võimalikuks või mitte. Võimalikkus on *saama* kasutamiseiga kontseptualiseeritud objektiivse faktina takistuse puudumise (või olemasolu) kohta (osaleja) välises maailmas. Ka *võima* puhul võib võimalikkuse allikas olla (nagu siinsetes näidetes) välistes tingimustes, kuid see verb väljendab siiski pigem vastavat modaaltähendust osaleja-agendi kui võimalikkuse teostaja perspektiivist, tema intentsioonide, tahte ja valikute perspektiivist, mis toob sisse teatud osalejakeskse subjektiivse mõõtme.

Kontrastiivsest vaatekohast võiks niisiis eesti keele kahe modaalverbi olemasolust tingitud erinevust võrreldes hispaania keele laiema-tähendusliku *poder*-verbiga käsitleda kui valikut tuua – just piiripealsetel juhtudel – selgemalt esile objektiivne interpretatsioon (*saama* kasutamiseiga) või kalduda subjektiivsemalt tajutava võimalikkuse poole (*võima* valiku kaudu), olgu see siis kõneleja subjektiivsus (episteemiline tähendus) või situatsiooni osalise-agendi subjektiivsus.

5.3. Episteemilise/objektiivse võimalikkuse mitmetähenduslikud juhud

Võrreldes ühetähenduslike *poder*-kasutustega paistab siinses tekstikorpuses mitmetähenduslike kasutusjuhtude tõlkevastetes modaalverbi kasutamise kõrval silma muude võimalikkusväljendite suur osakaal. 12 juhusel 19st on tõlkes kasutatud määrust, mis eksplitsiirib kõneleja

subjektiivse ebakindlushinnangu. Kasutatud on *võib-olla*, *vist*, *vahest*, *äkki*, näiteks:

- (23) “¡Yo qué sé las fotos! **Pueden** [võima.IND.PRS.3PL] **ser** [olema.INF] de tu hermana, de cualquier persona, de tu amante, yo qué sé si tienes otra.” (JMh: 53–54)
 “Mis mina neist fotodest tean! **Võib-olla on** see hoopis su õde, see võib olla ükskõik kes, sinu armuke näiteks, mina ju ei tea, sul võib peale minu teisigi olla.” (JMe: 38)
- (24) Es ridículo, pero parece que en realidad lo que más **ha podido** [võima.IND.PST.3SG] **molestar** [vihastama.INF]la, [---] ha sido que hace un momento le haya citado tan frívolamente a W. C. Fields: “Un buen tratamiento contra el insomnio es dormir mucho.” (EVMh)
 Naeruväärne, aga tegelikult **vist vihastas** teda [---] see, et just hetk tagasi tsiteeris Riba talle nii frivoolselt W. C. Fieldsi: “Hea ravi unetuse vastu on palju magada.” (EVMe: 166)
- (25) Como tampoco, por poner otro ejemplo, aquel tipo del que un día pensó que **podía** [võima.IND.PST.3SG] **estar dirigiendo** [juhtima.INF.PROG] lo todo desde una luz cansada. (EVMh)
 Ega ka mitte näiteks see tüüp, keda ta ükspäev pidas meheks, kes loiust valgusest **vahest** kõike **juhib**. (EVMe: 168)
- (26) [---], tratando de indagar en la entrada correspondiente a Malachy Moore si allí conocen a Malachy Moore, el joven del mackintosh que vio en Glasnevin y que le hizo pensar que **podía** [võima.IND.PST.3SG] **estar viendo** [nägema.INF.PROG] a su autor. (EVMh)
 [---], et püüda järele uurida, kas Malachy Moore’i nime all on kedagi sellist teada nagu see Mackintoshiga noormees Malachy Moor, keda ta Glasnevinil nägi ja mõtlema jäi, kas **ei olegi** see **äkki** tema autor, keda ta praegu näeb. (EVMe: 312)

Seitsmel juhul on kasutatud adjektiivivi *võimalik*, mis toob tõlkes esile pigem objektiivse situatsioonilise interpretatsiooni. Näites (27) on hispaania keeles kasutatud konstruktsiooni *puede ser que*, mille tähendusena realiseerub eelkõige objektiivne võimalikkus, kuid morfoloogiline konditsionaalivorm annab teisalt teatud subjektiivse hinnangulisuse; eesti keeles realiseerub ühemõttelisemalt just situatsiooni objektiivselt mõistetud võimalikkuse tähendus:

- (27) Hombre lleno de vida, piensa, y al mismo tiempo liviano como un espectro. ¿Quién diablos será? ¿**No** [NEG] **podría** [võima.COND. IMPRS] **ser** [olema.INF] **que** [et] **fuera** [olema.SBJV.PST.1SG] yo mismo? No, porque no soy joven. (EVMh)
 Täies elujõus mees, mõtleb ta, ja samal ajal õhkkerge nagu viirastus. Kes pagan see oli? Kas **on võimalik**, et see **olin** mina ise? Ei saa olla, ma ei ole noor. (EVMe: 147)

Tavapärase öeldistäitekonstruktsiooni kõrval on huvipakkuv näide (28), kus *võimalik* on eesti keeles kasutatud ilma *olema*-verbita:

- (28) – **Puede** [võima.IND.PRS.IMPRES] **ser** [olema.INF] **que** [et] **no** [NEG] **está** [olema.SBJV.PRS.1SG] bueno, pero eso no importa ya. [---] (MUh: 145)
 “*Võimalik*, et ma **ei ole** terve, aga sel pole enam tähtsust [---].” (MUe: 79)

Siin ei ole tegemist vaid erinevate süntaktiliste võimalustega, vaid võib oletada hispaania keele konstruktsioonile *puede ser que* sarnast protsessi, kus konstruktsiooni kuju redutseerumisega kaasneb semantiline nihkumine subjektiivse hinnangulisuse poole. Tõepoolest on eesti keeles *võimalik* sellises kasutuses siin tajutav pigem *võib-olla*-lähedases tähenduses, millega kõneleja väljendab oma ebakindlat episteemilist hinnangut situatsiooni tõesuse kohta, mitte ei väida, et situatsioon isenesest on põhimõtteliselt võimalik. Samuti on Leelo Keevallik (2010) tähelepanu juhtinud selliste koopulata konstruktsioonide nagu *võimalik, et* funktsioneerimisele hinnangulausena.

Kõrvutades neid mitmetähenduslikke näiteid, kus tõlkes on kasutatud leksikaalset võimalikkusväljendit, subjektiivse episteemilise tähendusega näidetega, kus võis samuti täheldada leksikaalsete vahendite suhteliselt enamat kasutamist tõlkes, väärrib tähelepanu tendents, et kui tõlkijad on leksikaalsete vahenditega teatud võimalikkustähenduse ühemõtteliselt esile toonud, on see eelkõige olnud just subjektiivse episteemilise hinnangu tähendus. Sellest nähtuvalt võiks oletada, et seda tähendust tajutakse modaalverbi *võima* interpretatsioonis pigem tagaplaanile jäävat. Ka hispaania *poder*’i täpne võimalikkustähendus ei ole sageli ühemõtteliselt mõistetav, kuid näib, et kui tõlkija on tahtnud eesti keeles lause modaalusele anda just subjektiivse episteemilise hinnangu tähenduse, on ta tajunud vajadust tõsta see interpretatsioon esile modaalverbi asemel täpsema tähendusega leksikaalse episteemilise väljendi abil.

Teisest küljest tõin eespool välja, et eesti *võima* tähenduses on subjektiivsus siiski rohkem esil kui laiematähendusliku hispaania *poder*-verbi semantikas. Nägime, et hispaania keeles selgelt objektiivsena interpreteeritavad *poder*-laused saavad eesti keeles *võima* kasutamisega interpretatsiooni, kus on tajutav kõneleja subjektiivsusest lähtuv hinnangulisus (vähemalt osana interpretatsioonist objektiivse tähenduse kõrval). Ka siin vaadeldavate mitmetähenduslike *poder*-näidete puhul, kus hispaania keeles on objektiivse situatsioonilise võimalikkuse tähendus ja subjektiivne episteemiline tähendus võrdselt tugevad, nii et kumbki ei tõuse üheselt esile, näib *võima*-tõlkevastetes subjektiivse hinnangu tähendus sageli kontekstist olenevalt mingil määral rohkem mõjule pääsevat. Vaadeldgem järgmisi näiteid:

- (29) La idea de que la muerte **podiera** [võima.SBJV.PST.3SG] **caminar** [kõndima.INF] a mi lado, con rostro humano y corazon envenenado de odio, [---], no me cabía en la cabeza. (CRZh2: 49)
Mõtte sellest, et surm **võib kõndida** mu kõrval inimese näo ning vihkamisest mürgitatud südamega, [---], lihtsalt ei mahtunud mulle pähe. (CRZe2: 43)
- (30) Eso es lo que, según Nabokov, **pudo** [võima.IND.PST.3SG] **hacer** [tegema.INF] Joyce en Ulysses: colocar su rostro en un rincón oscuro de su lienzo. (EVMh)
See on just see, mida Joyce **võis** Nabokovi arvates “Ulysseses” **teha**: paigutada oma näo ühte lõuendi pimedamasse nurka. (EVMe: 165)
- (31) Durante la pausa lúgubre que siguió a esta última frase, Isidora revolvió su mente hacia el origen de aquella escena; consideró con vergüenza y despecho que su infidelidad había sido descubierta, y pasó revista a las circunstancias que **pusieron** [võima.IND.PST.3PL] **haber motivado** [põhjustama.INF.PRF] el tal descubrimiento. (BPGh: 317)
Kurva pausi kestel, mis sellele viimasele lausele järgnes, otsis Isidora oma mõtteis seletust selle ägeda tüli tekkimisele; häbi ja kibedusega pidi ta vaatama näkku tõsiasjale, et tema truudusemurdmine oli avastatud, ja ta kaalutles ükshaaval asjaolusid, mis **olid võinud** selle **põhjustada**. (BPGe: 259–260)
- (32) Ésa **pudo** [võima.IND.PST.3SG] **ser** [olema.INF] la verdadera causa de fondo de las inquietudes de su padre ante la tempestad. (EVMh)
See **võis olla** tõeline, sügavam põhjus, mis isa tol tormisel päeval rahu-
tuks tegi. (EVMe: 170)

Mõistagi on objektiivsuse-subjektiivsuse määra võimatu siin täpselt mõõta. Kumbki interpretatsioon ei tõuse nendes näidetes ei hispaania keeles ega ka eestikeelsetes tõlkelausetes selgelt esile. Võimata tugineda muule mõõdupuule kui enda keeletajule, kirjeldaksin näiteid (29) ja (30) ka eesti keeles mitmetähendusliku sulamina, kus ei tõuse esile kumbki kõnealune modaaltähendus. Siiski võiks näidete (31) ja (32) puhul ehk täheldada *võima*-verbi teatud subjektiveerivat mõju interpretatsioonile, mis teeb kõneleja (kelleks siin on teose tegelane) episteemilise ebakindla hinnangu tähenduse eesti keeles pisut rohkem tajutavaks kui hispaania *poder*-lauses.

Teisest küljest on mitmetähenduslike näidete puhul tähelepanav, et üldiselt ei ole tõlkevastete hulgas eriti juhtumeid, kus võimalikest interpretatsioonidest oleks eesti keeles otsustatud ühemõtteliselt just objektiivse situatsioonilise võimalikkuse kasuks. On küll kasutatud adjektiiv *võimalik*, mis tähistab pigem objektiivset võimalikkust, kuid täielikult puuduvad *saama*-vasted. Originaali mitmetähenduslikkusest hoolimata ei olekski selline tõlkevalik tegelikult võimalik. Näiteid lähemalt vaadates osutub, et *saama*-tõlge oleks nendel juhtudel üldiselt võimatu või näiks originaali tähendusest liialt kaugenevat. See asjaolu on seletatav modaalterbi mitmetähenduslikkuse eespool kirjeldatud olemusega. See toimib just eri tähenduste sulamina, kus interpretatsioon sisaldab küll kahte eri võimalikkustähendust, kuid need ei toimi alternatiividena, millest lause mõistmisel realiseeritakse üks või teine, vaid on samaaegselt olemas, ilma et kumbki tõuseks üheselt esile ka konkreetse keelekasutaja konkreetse interpretatsioonis. Sellist sulamit võiks seega ka kirjeldada laiema modaaltähendusena, kus üks kahest kitsamast tähendusest ei ole põhimõtteliselt teisest eristatav. *Saama*-verb eksplitsiivseks üheselt objektiivse situatsioonilise võimalikkuse, välistades subjektiivse episteemilise tähenduse. Kuna *poder*'i nn sulami-kasutustes on võrdse tugevusega hõlmatud mõlemad tähenduskomponendid, ei oleks *saama*-tõlge tajutav *poder*'i tähendusele vastavana või koguni ei sobiks üldse lause konteksti.

5.4. Modaalverbi väljajätt tõlkes

Selle tõlkevastete tüübi all on siinsesse uurimusse hõlmatud juhud, kus tõlkes puudub *poder*-modaalverbi tähendust edasiandev võimalikkusväljend, kuid lauset võib siiski pidada hispaania keelele vastavaks, nii et võimalikkustähendus ei ole õieti kaduma läinud. Kuna see tõlkevõimalus puudutab põhimõtteliselt teisi parameetreid kui siin artiklis

peamiselt vaadeldud semantilised vastavused hispaania ja eesti keele modaalsusväljendite vahel, esitan siinkohal vaid mõned ilmekamad näited sissevaatena küsimuse olemusse.

Mõistagi peavad nendel juhtudel mingid relevantused modaalsuse kvaliteedid olema lauses edasi antud teiste vahenditega, nii et on võimalik *poder*'i tõlkevastest loobuda kui mingis mõttes dubleerivast väljendusvahendist. Selliste vastavuste küsimus puudutabki seega nende kvaliteetide määratlemist ning võimalikkusmodaalsuse ja teiste relevantsete kategooriate interaktsiooni mõistmist. Vaadelgem vaid mõnda sellist juhtumit, kus *poder*-verbile vastav tähendus on eesti keeles välja jäetud, tuues välja just need kontekstitüübid, mis korpuses kõnealuste juhtude hulgas teatud regulaarsusega korduvad ja mis seetõttu võiksid anda selgemaid viiteid sellise ärajätu loogika selgitamiseks:

- (33) ¿Qué **puede** [võima.IND.PRS.3SG] **estar haciendo** [tegema.INF.PROG] una maleta ahí? (EVMh)
Mida see kohver siin **teeb**? (EVMe: 195)
- (34) Me preguntaba qué **podía** [võima.IND.PST.3SG] ella **ver** [nägema.INF] en mí como para ofrecerme su amistad. (CRZh2: 42)
Mõistatasin, mida ta minus küll **näeb**, et mulle oma sõprust pakub. (CRZe2: 36)
- (35) Estuve a punto de decirle la verdad, pero ni yo mismo sabía qué influencia **podía** [võima.IND.PST.3SG] **tener** [omama.INF] en ello aquel constante recuerdo de la chica muerta. (JGHh: 50)
Olin valmis talle tõtt ütleva, aga ma ei teadnud isegi, mil määral minu mõtetele **mõjus** asjaolu, et surnud tüdruk mul kogu aeg meeles püsis. (JGHe: 25)
- (36) Siempre habrá clases. [---] Yo no lo crearé aunque lo vea. Si en algún momento de inundación social **ha podido** [võima.IND.PRF.3SG] **pasar** [juhtuma.INF] eso, las cosas volverán a su cauce. (BPGh: 238)
Alati saab olema klasse. [---] Mina ei usu seda isegi siis, kui ma seda näen. Kui seda **ongi juhtunud** mõnel ühiskondliku üleujutuse hetkel, siis lähevad asjad ometi jälle oma tavalisse sängi tagasi. (BPGe: 194)
- (37) [---] convencido de que para Clara mi compañía sólo **podía** [võima.IND.PST.3SG] **suponer** [eeldama.INF] un engorro, cuando no un chiste. (CRZh2: 42)
[---] sest olin veendunud, et Clarale **teeb** mu seltskond ainult tüli, või isegi nalja. (CRZe2: 36)

Näited (33)–(35) esindavad *poder*'i tõlkevaste väljajätu küsimuses ning (36) on näide väljajätust tingimuslauses. Mõlemat liiki juhtudele on ühine situatsiooni irreaalsus, mis teisalt on ka modaalsemantikast järelduv kaastähendus. Võimalikkusmodaalsuse mõjupiirkonda kuuluv tegevus ei ole esitatud faktuaalsena, vaid väidetakse ainult selle potentsiaalset reaalsust. Siin välja toodud juhtudel aga järeldub situatsiooni irreaalsus ka küsimusest või vastavalt tingimuslikkusest.

Näites (37) on tegemist teistsuguse järeldusega, mis realiseerub tänu *sólo/ainult* tähendusele. Kui on võimalik ainult situatsiooni 'Clarale teeb mu seltskond tüli' potentsiaali realiseerumine ja vastupidine mitte, siis järeldub sellest situatsiooni reaalsus, mida väljendabki eestikeelse tõlke väide situatsiooni faktuaalsuse kohta.

Analüüsimata lähemalt võimalikkusmodaalsuse seoseid irreaalsusega ning koosmõju teiste kategooriatega, olgu need tõlkevasted siinkohal esitatud kui veel üks küsimuse püstitus, mis kontrastiivse uurimise jaoks puudutab ehk pigem võimalikkusmodaalsuse pragmaatika aspekte: näiteks kas tõlkija eelistused nendes näidetes võiksid viidata sellele, et küsimuse esitamine mingi situatsiooni kohta sel viisil, et küsimust väljendatakse situatsiooni või selle teatud aspektide võimalikkuse kaudu, ongi hispaania keelele omasem kui eesti keelele, kus küsimus vormistatakse pigem situatsiooni enda kohta.

6. Kokkuvõte ja arutlus

Esitatud analüüs võimaldab esialgse uurimistulemusena ja edaspidiste põhjalikumate käsitluste lähtepunktina teha järgmised kokkuvõtvad järeldused.

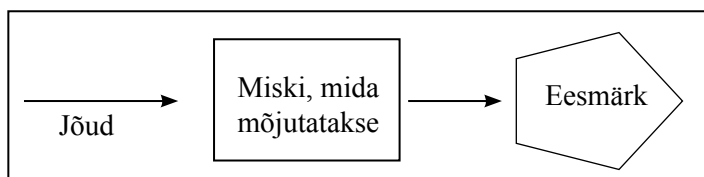
Hispaania keele modaalverbi *poder* mitmetähenduslikkuses näib n-ö puhtalt episteemiline, subjektiiivne hinnangutähendus olevat nõrgem tähendus objektiivse situatsioonilise kõrval, s.t selle esiletoomiseks on vaja kontekstiliste elementide tuge. Eesti keele puhul on küll episteemilist võimalikkust kirjeldatud *võima* ühe prototüüpse tähendusena, kuid vaadeldud tõlkenäidetes võis ka eesti keeles näha, et tõlkijad on episteemilise tähenduse eksplitseerimiseks tajunud teatavat vajadust kasutada muid subjektiiivseid modaliseerivaid vahendeid.

Eesti keeles võiks juba ainuüksi kahe modaalverbi, *saama* ja *võima* olemasolu tõttu oletada nende semantika teatud spetsialiseerumist ning eeldada nende kitsamat tähendust võrreldes *poder*'iga. Vaadeldud tähendusvaldkondades on küll kõigil juhtudel tõlkevastetes eelistatud

võima-verbi, kuid siin võib oletada ka tõlgitava hispaania verbi mõju. *Poder*-verbiga seostub eesti vastena kindlasti üldiselt esimesena *võima*, kui tõlkija ei ole pikemalt mõelnud vastavas kontekstis realiseeruvale hispaania verbi täpsemale interpretatsioonile, mida võiks ehk eesti keeles ühemõttelisemalt edasi anda teiste tõlkevalikutega. Kuid *võima* ülekaalukas esinemine erinevate võimalikkusliikide väljendamiseks ei tähenda ka vaadeldud modaalsusala piires, et *võima* kataks neid erinevaid tähendusalasid samal viisil kui *poder*, vaid *võima* võib siiski anda kitsama interpretatsiooni kui *poder*. Tõepoolest pakkusin siinses analüüsis välja, et kõnelejakesksel subjektiivsel hinnangulisusel näib olevat *võima* semantikas suurem roll kui *poder*'i puhul, nii et ka objektiivseks liigitatud kasutusjuhte kirjeldasin eesti keeles *võima*-verbiga nihkuvat mingil määral enam subjektiivse hinnanguna tajutava interpretatsiooni poole. Samas on minu kirjelduse lähtepunktiks suures osas võrdlus *saama*-verbi kasutusjuhtudega, mis on sageli teine võimalik tõlkevaste samas *poder*'i tähendusallas, mitte niivõrd silmatorkav subjektiivsuse-objektiivsuse erinevus võrreldes *poder*'i interpretatsiooniga originaaltekstis. Teisest küljest omistasin *saama*-verbile eesti keeles selgelt kitsama tähenduse. Kuigi episteemilist tähendust polegi peetud *saama* keskseks tähenduseks, panin siinses analüüsis selle modaalsusliigi *saama* puhul üldse kahtluse alla, kui mõista seda kitsalt kõneleja tõenäosushinnanguna. Käesolevas töös hõlmatud modaalsusvaldkonna tõlkenäidete puhul täheldasin *saama* interpretatsiooni kirjeldamisel vastupidi, et see modaalverb näib ühemõtteliselt väljendavat just objektiivsena mõistetavat situatsioonilist võimalikkust, mis ei lähtu kõnelejast. Samas pakkusin välja, et objektiivsus on *saama* semantika põhi-komponendiks ka laiemas modaaltähenduste skaalas, ka prototüüpses mitte-episteemilises osalejavälises võimalikkusalas, kus objektiivsus avaldub selles, et võimalikkust ei väljendata osaleja agenttiivsuse keskselt – nagu *võima* puhul (ükskõik kas võimalikkuse allikas on osalejasisene või -väline) –, vaid situatsiooni asjaolude perspektiivist.

Tehtud tähelepanekute põhjal pakun siinkohal edasiseks uurimiseks hüpoteesina välja modaalverbide *poder*, *võima* ja *saama* semantilise erinevuse kirjelduse, kasutades selleks Kasper Boye (2005) eeskujul jõudünaamika mõistestikku. See kirjeldus lähtub vaadeldud erinevustest episteemilises tähendusvaldkonnas, kuid püüab hõlmata ka nende verbide semantikat laiemas võimalikkusmodaalsuse struktuuris, millega olen siinses analüüsis hispaaniakeelsete näidete ja tõlkevastete interpretatsioone seostanud.

Boye (2005: 61) järgi saab modaaltähendusi defineerida ühisnime-tajaga, milleks on jõudünaamilise potentsiaali mõiste. Talmy (1988) jõudünaamikast lähtuvaid mõisteid kasutatakse modaaltähenduste kolme peamise aspekti kirjeldamiseks: allika mõiste (jõudünaamika mõttes jõu allikas); miski, mida modaalsus mõjutab või puudutab (jõud mõjub alati millelegi); resultaat ja eesmärk (jõul on alati eesmärk, millele see on suunatud, ja resultaat). Modaalsus kui jõudünaamiline potentsiaal tähendab selles mõistestikus, et modaaltähendusi saab käsitleda kui situatsiooni, kus mingi jõud mõjub millelegi (nagu van der Auwera ja Plungiani 'osaleja') ja tõukab seda eesmärgi poole, mida ei ole veel saavutatud, nagu on kujutatud joonisel 2.

Joonis 2. Modaaltähendustega väljendatud jõudünaamilise potentsiaali situatsioon Boye (2005: 61) järgi

Vajalikkuse modaalverbid tähistavad jõudu, mis mõjub jõudünaamilise potentsiaali väljas. Infinitiiv tähistab eesmärki, mille poole osalejat või muud mõjutatavat komponenti tõugatakse, kuid mis ei ole veel saavutatud. Nii nagu joonisel 2 kujutatud situatsioon eeldab mingit jõu allikat, sisaldub ka sellist situatsiooni väljendava lause tähenduses implitsiitselt modaalsuse allika olemasolu. Võimalikkusmodaalsus seevastu ei tähista suunatult mõjuvat jõudu, vaid takistuse puudumist või lihtsalt jõudünaamilise potentsiaali olemasolu eesmärgi saavutamiseks. (Boye 2005)

See mõistestik annab head vahendid erinevate modaaltähenduste kirjeldamiseks. Selles raamistuses võib hispaania ja eesti võimalikkusmodaalverbide erinevuse välja tuua vastavalt erinevatele modaalsus-situatsiooni aspektidele, mida need verbid oma keskse tähendusena esile tõstavad:

- hispaania keele *poder* väljendab pelgalt jõudünaamilise potentsiaali olemasolu ehk takistuse puudumist infinitiiviga tähistatud eesmärgi saavutamiseks;
- eesti keele *võima* seob jõudünaamilise potentsiaali subjektiga, kes on sellest mõjutatud ja kes on tegevuse osaline-agent või (episteemilise

võimalikkuse korral) kõneleja (episteemilises tähenduses on eesmärgi komponendiks propositsiooni tõesus);

- *saama* seob jõudünaamilise potentsiaali situatsiooniga, mis on sel juhul kontseptualiseeritud sellest mõjutatud komponendina (s.t takistuse puudumine ei ole kontseptualiseeritud tegevuse agenti puudutavana, vaid väliseid asjaolusid ja tingimusi iseloomustavana).

Aadress:

Triin Lõbus

Maailma keelte ja kultuuride kolledž

Tartu Ülikool

Lossi 3

51003 Tartu, Eesti

E-post: triin.lobus@ut.ee

Materjali allikad ja allikate lühendid

BPGe = Pérez Galdós, Benito (1979) *Osatu*. (Hispaania keelest tõlkinud Aita Kurfeldt.) Tallinn: Eesti Raamat.

BPGh = Pérez Galdós, Benito (2005) *La desheredada*. Madrid: Alianza Editorial.

CRZe1 = Ruiz Zafón, Carlos (2010) *Ingli mäng*. (Hispaania keelest tõlkinud Kai Aareleid.) Tallinn: Varrak.

CRZh1 = Ruiz Zafón, Carlos (2010) *El juego del ángel*. Barcelona: Planeta.

CRZe2 = Ruiz Zafón, Carlos (2008) *Tuule vari*. (Hispaania keelest tõlkinud Kai Aareleid.) Tallinn: Varrak.

CRZh2 = Ruiz Zafón, Carlos (2009) *La sombra del viento*. Barcelona: Planeta.

EVMe = Vila-Matas, Enrique (2014) *Dublinesk*. (Hispaania keelest tõlkinud Triin Lõbus.) Tartu: Toledo.

EVMh = Vila-Matas, Enrique (2010) *Dublinesca*. Seix Barral. E-raamat.

JGHe = García Hortelano, Juan (1967) *Suvine äike*. (Hispaania keelest tõlkinud Aita Kurfeldt.) Tallinn: Eesti Raamat.

JGHh = García Hortelano, Juan (1990) *Tormenta de verano*. Madrid: Castalia.

JMe = Marías, Javier (2002) *Nii valge süda*. (Hispaania keelest tõlkinud Marin Mõttus.) Tallinn: Varrak.

- JMh = Marías, Javier (2003) *Corazón tan blanco*. Madrid: Santillana Ediciones.
- MUe = Unamuno, Miguel de (1989) *Abel Sánchez: lugu kirest*. (Hispaania keelest tõlkinud Ruth Lias.) Tallinn: Perioodika.
- MUh = Unamuno, Miguel de (1965) *Abel Sánchez: una historia de pasión*. Madrid: Espasa-Calpe.

Kirjandus

- Boye, Kasper (2005) “Modality and the concept of force-dynamic potential”. In Alex Klinge, Henrik Høeg Müller, eds. *Modality: studies in form and function*, 49–80. Bristol: Equinox Publishing.
- Carrasco Gutiérrez, Ángeles, Bruno Camus Bergareche, María Martínez-Atienza ja María Ángeles García García-Serrano (2006) *Diccionario de perífrasis verbales*. Madrid: Gredos.
- Cornillie, Bert (2007) *Applications of cognitive linguistics: evidentiality and epistemic modality in Spanish (semi-)auxiliaries: a cognitive-functional approach*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Cornillie, Bert (2009) “Evidentiality and epistemic modality: on the close relationship between two different categories”. *Functions of Language* 16, 1, 44–62.
- Erelt, Mati (2013) *Eesti keele lauseõpetus: Sissejuhatus. Õeldis*. (Tartu Ülikooli eesti keele osakonna preprintid, 4.) Tartu: Tartu Ülikool.
- Gómez Torrego, Leonardo (1999) “Los verbos auxiliares. Las perífrasis verbales del infinitivo”. In Ignacio Bosque, Violeta Demonte, eds. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Vol. 2, 3323–3389. Madrid: Espasa Calpe.
- Habicht, Külli ja Ilona Tragel (2014) “Verbiga saama väljendatud leksikaalsed kategooriad ja konstruktsioonid”. *Keel ja Kirjandus* 11, 826–843.
- Hansen, Björn and Ferdinand de Haan (2009) “Concluding chapter: modal constructions in the languages of Europe”. In Björn Hansen, ed. *Modals in the languages of Europe: a reference work*, 511–559. Berlin: Walter de Gruyter.
- Hennemann, Anja (2013) *Potsdam linguistic investigations / Potsdamer linguistische Untersuchungen / Recherches linguistiques à Potsdam, Volume 10: Context-sensitive and functional approach to evidentiality in Spanish or why evidentiality needs a superordinate category*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Keevallik, Leelo (2010) “Hinnangu grammatikast”. *ESUKA – JEFUL* 2, 147–161.
- Lyons, John (1977) *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Müller, Henrik Høeg (2001) “The Spanish modal auxiliaries”. In Henrik Høeg Müller, ed. *Reflections on modality*, 39–66. (Copenhagen Studies in Language, 26.) København: Samfundslitteratur.
- Müller, Henrik Høeg (2005) “Categoricality and temporal projection of Spanish modals”. In Alex Klinge, Henrik Høeg Müller, eds. *Modality: studies in form and function*, 123–148. Bristol: Equinox Publishing.

- Nuyts, Jan (2001) *Epistemic modality, language and conceptualization: a cognitive-pragmatic perspective*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Nuyts, Jan (2005) "The modal confusion: on terminology and the concepts behind it". In Alex Klinge, Henrik Høeg Müller, eds. *Modality: studies in form and function*, 5–38. Bristol: Equinox Publishing.
- Nuyts, Jan (2006) "Modality: overview and linguistic issues". In William Frawley, Wolfgang Klein, Stephen Levinson, eds. *Expression of cognitive categories: the expression of modality*, 1–26. Berlin: Walter de Gruyter.
- Pajusalu, Renate, Ilona Tragel, Ann Veismann ja Maigi Vija (2004) *Tuumsõnade semantikat ja pragmaatikat*. (Tartu Ülikooli üldkeeleteaduse õppetooli toimetised, 5.) Tartu.
- Penjam, Pille (2008) *Eesti kirjakeele da- ja ma-infinitiiviga konstruktsioonid*. (Dissertationes Philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis, 23.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Rabadán, Rosa (2006) "Modality and modal verbs in contrast: mapping out a translation(ally) relevant approach English-Spanish". *Languages in Contrast* 6, 2, 261–306.
- RAE = Real Academia Española (2009) *Nueva gramática de la lengua española: sintaxis*. II. Madrid: Espasa Calpe.
- Talmy, Leonard (1988) "Force dynamics in language and cognition". *Cognitive Science* 2, 49–100.
- Talmy, Leonard (2000) *Toward a cognitive semantics*, Vol. I: *Concept structuring systems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tragel, Ilona (2001) "Eesti *saama* ja *võima* ning soome *saada* ja *voida*. Tähenused ja vastavused kognitiivse grammatika vaatenurgast". *Keel ja Kirjandus* 2, 99–110.
- Tragel, Ilona (2004) *Tuumverbi ja da-infinitiivi ühendid*. (Tartu ülikooli eesti keele õppetooli preprint, 1.) Tartu: Tartu ülikooli eesti keele õppetool.
- Tragel, Ilona ja Külli Habicht (2012) "Grammaticalization of Estonian *saama* 'to get'". *Linguistics* 50, 6, 1371–1412.
- Uuspõld, Ellen (1989) "Modaalsusest ja modaalsest predikaadist eesti keeles". *Keel ja Kirjandus* 8, 468–477.
- Van der Auwera, Johan ja Vladimir Plungian (1998) "Modality's semantic map". *Linguistic Typology* 2, 79–124.

Abstract. Triin Lõbus: Possibility in the semantics of the Spanish modal verb *poder* and the Estonian modal verbs *saama* and *võima*. Analysis of translation equivalents. This article deals with epistemic modality in the semantics of the modal verbs of possibility in Spanish and Estonian. The contrastive analysis is centred on the Spanish modal verb *poder* in its epistemic use and explores the translation equivalences appearing in a corpus of literary texts. The analysis is based on a narrower definition of the semantic domain of epistemic modality. The prototypical speaker-oriented (subjective) modality judgement is differentiated from the objective situational possibility,

the last one being a border case between the areas of epistemic and non-epistemic modality. This distinction makes it possible to better differentiate between different meaning areas of the modal verbs and to establish their relationships to each other in a contrastive perspective, to describe the semantics of the epistemic possibility along the continuum of modal meanings in its inherent connection with non-epistemic meaning areas, and to observe the modal verbs from the perspective of the semantic ambiguity characteristic of them. In the semantics of *poder* as well as of *võima*, prototypical epistemic meaning merges with the objective situational meaning and, according to the material analysed here, seems to be the less prominent of the two meanings. At the same time, the meaning of a subjective judgement seems to have a more important part in the semantics of *võima* compared to that of *poder*. As for *saama*, the prototypical epistemic meaning is called into question here: *saama* seems to unequivocally express objective situational possibility. The article suggests that objectivity is what also defines the semantics of *saama* in a wider range of modal meanings: in case of *saama* possibility is not expressed as participant's agentivity (or speaker's subjectivity) oriented but as conceptualized from the perspective of situational circumstances.

Keywords: epistemic modality, possibility, subjectivity, modal verbs, Estonian, Spanish